

УВОД

България съхранява богато архитектурно наследство заради многовековната си история. Кръстопътното положение на българските земи предопределя в голяма степен тяхното историческо развитие, постижения и култура. Преминалите оттук чужди племена и народи оставят своите неизлечими следи, които заедно с българските традиции създават интересни и уникални материални композиции.

Едно от уникалните и впечатляващи явления в архитектурно отношение от средните векове е селището Арбанаси. То е разположено на 4 км от старопрестолния град Велико Търново с изглед към хълмовете Царевец и Трапезица.

За да се докаже значимостта на архитектурното наследство на Арбанаси, трябва да се разгледат подробно някои конкретни паметници на архитектурното наследство. Поради тази причина настоящето съчинение е разделено на няколко части, които разглеждат съответно арбанашките къщи, разделени на три основни типа в зависимост от особеностите на своите детайли. Обърнато е внимание на арбанашките чешми, от които са запазени само две. Следва манастирите и църквите на територията на селището. Направен е и обзор на занаятите и просветната дейност в миналото и сега. Разгледани са възможните стратегии за развитието и опазването на архитектурното и историческото богатство на Арбанаси.

Културно-историческата стойност на една сграда е това, което я превръща в паметник на културата. Тя включва няколко основни компонента: оригинална планова схема със сравнително добре запазена степен на автентичност; архитектурен образ, създаден с изразните средства на определен стил и историческо време; мащаб, пропорции, членение, ритъм и т.н.; използване на типични за историческото време на изграждане строителни конструкции, технологии и материали; отдалеченост във времето (датиране), автор, школа; елементи на архитектурно-художествения синтез в интериора и екстериора; връзка с исторически личности и събития; и много други неща, които създават т.нар. уникалност, дух и атмосфера на паметника на културата. В зависимост от съчетаването на изброените критерии, образците на културно-историческото наследство получават по установената процедура различна категория – национално или местно значение, в ансамбъл или за сведение. В този смисъл Арбанаси напълно основателно е обявено за архитектурен резерват.

Научните основания за изследване на проблематиката, свързана с културно-историческото наследство на Арбанаси, водят към все по-детайлното изучаване на културата, бита и традициите на българското общество от Възраждането до наши дни и засягат проблема за културната приемственост между епохите. Повечето изследвания върху културно-историческото наследство на Арбанаси отчитат пренасянето на християнската културна традиция и тяхната обработка през призмата на християнското светоусещане и в съвременния архитектурен облик на селището.

Обектът на настоящото научно изследване е културно-историческото наследство на село Арбанаси.

Предметът на изследването са характеристиките и спецификите на културно-историческото наследство на Арбанаси.

Целта на настоящата разработка е въз основа на научното изследване на културните и архитектурните паметници в село Арбанаси да се формулират изводи относно неговата значимост като уникално за страната ни културно-историческо наследство.

Задачите на настоящата разработка са:

1. Да се представят и опишат същностните характеристики на културните и архитектурните паметници в село Арбанаси.
2. Да се изтъкне значението на село Арбанаси като уникален архитектурен и исторически паметник с национално и европейско значение.
3. Да се представят конкретни мерки, които спомагат за запазване и съхраняване на културно-историческото наследство на село Арбанаси.
4. Да се формулират конкретни изводи и идеи за по-ефективно управление на културно-историческото наследство на село Арбанаси в съвременността и в бъдеще.

Подходът за изследване и интерпретиране на културно-историческото наследство на Арбанаси чрез минало към настояще, а и бъдеще непременно трябва да е интердисциплинарен. Привилегия на историята е да изследва живота на човека като творец, т.е. едновременно икономическата, политическата и културната страна на човешкото битие.

От тази гледна точка Арбанаси е един от българските културни и архитектурни феномени. Заради този му статут, а и поради спецификата на писмената работа и разглежданите обекти в нея, подходът за анализ и описание на архитектурните обекти ще е интердисциплинарен, историко-географски и архитектурен. Използвана е и

анализирана голяма част историческа и географска литература, за да се открият местните специфики.

Поради историческата си и архитектурна уникалност, селището предизвиква и голям туристически интерес в наше време. То се отличава със своите монументални къщи и църкви с богата вътрешна декоративна украса, резба и стенна живопис, създадена през XVI-XVII в. Именно тези уникални паметници от нашето архитектурно и художествено наследство са причината Арбанаси да е много посещавано не само от туристи, но и от учени, археолози, историци, архитекти, художници. С царски указ от 1921 г. селото е обявено за курорт, а през 2000 г. за “историческо селище” от национално значение.

Запазените през вековете къщи се славят с външната и вътрешната си декоративна украса, дърворезби и стена живопис, датиращи от периода XVI-XVIII век. Във всяка една от тях може да се види характерно за днешните времена обзавеждане - вградени гардероби, локално парно отопление, висящи тавани изцяло от дърво, теракота по подовите. Къщите са с размери на средна по големина кооперация, като задължителното условие е да разполагат с обширен и ограден с непристъпни зидове двор. Арбанасчани са били хора на прогреса. Много преди в двора на френските крале да си помислят за вътрешни санитарни помещения, в Арбанаси са притежавали вътрешни бани и тоалетни.

В Арбанаси много рано се създават условия за голямо развитие на търговията, за повишаване на благосъстоянието и издигане на културното равнище на жителите му. Към средата на XVII в. Селото има към 1000 къщи, а жителите му водят оживена търговия с Италия, Унгария, Полша и Румъния. Икономическото положение на Арбанаси и богатите местни традиции са предпоставка за издигане на големи и богати жилища.

Спорни въпроси има относно произхода на селото и неговите къщи, както и относно първите основатели на селото. Неизяснени въпроси будят украсите на къщите, а също и църквите, ценни по своите запазени стенописи и икони.

Всичко гореизложено показва голямото значение на селото, обявено за старинно, на неговите уникални къщи и църкви, които затова сега се поддържат и ремонтират, а вещите от тях се събират в специален археологически музей в Арбанаси.

Днес селото живее нов живот като архитектурно-художествен резерват. Уникалните му природни и културно-исторически дадености и непосредствената му близост до старата българска столица Търново го правят привлекателно място за

посещения и отдиx. Старинната атмосфера е елегантно съчетана с модерно туристическо обслужване.